

SOCIOLOGIJA I SOCIJALIZAM

Komunističko društvo, kao posebna ekonomska formacija društva sa specifičnim zakonima strukture i razvoja, počev od svoje socijalističke faze, obuhvata i svojevrsnu egzistenciju i delovanje subjektivnih snaga. Komunizam, naime, nije samo kvalitativno menjanje ekonomskog i socijalno-političkog biće već i radikalna izmena sadržaja i funkcija oblika idejne nadgradnje. Kao društvo sa visokorazvijenim proizvodnim snagama, planskom proizvodnjom, uništenim ostacima klasa i njihovih pravno-političkih institucija, likvidiranom eksploatacijom čoveka po čoveku i razvijenim humanizmom — komunizam se karakteriše snažnim potiskivanjem slepih društvenih sila, ideoloških zabluda, delovanja i uticaja nekontrolisane nužnosti i otuđenih (iluzornih, mističnih) predstava. Umesto toga, sve jače deluje i ima značaja naučna misao kao opšteljudska društvena misao i subjektivna sila društva, koja sve dublje otkriva tajne života i odstranjuje one mračne, nevidljive, neuhvatljive sile koje su dotad veoma često određivale način života ljudi. Sa komunizmom počinje prava istorija ljudskog društva i završava se njegova predistorija: razvitak ljudskog roda postaje *saznata* nužnost i u budućnosti on je delo slobodnih svesnih bića.

Kao i komunizam uopšte i komunistička društvena svest ostvaruje se u svom kretanju, u razvoju, što znači da je pitanje njenog nivoa, karaktera, njenih neposrednih ciljeva i zadataka stvar njenog sopstvenog razvoja i prevazilaženja u vezi sa promenama čitavog društvenog bića.

Nauka, koja sa socijalističkim preobražajem dobija najpovoljnije uslove za svoj puni razmah, postaje, dakle, snažan činilac ljudskog života, snažniji nego dotada i zbog toga što se društvo oslobađa materijalnih preduslova koji su imali svoju subjektivnu sliku u verskim, ideološkim, pravno-političkim, filozofskim i moralnim predrasudama i fantastici. Društvene nauke posebno dobijaju u svojoj specifičnoj težini jer su baš one do pojave komunizma-socijalizma bile podrivane ne samo objektivnim socijalnim suprotnostima već i ličnim položajem svojih nosilaca, njihovim dijametralno suprotnim pogledima (klasno-političkim, partijskim, teorijskim). Njihov zadatak se bitno menja, jer sa promenom socijalnih uslova pitanje primene društvenih nauka traži, takođe, novo rešenje. U tom smislu, ni sociologija nije nikakav

izuzetak. Uslovi socijalističke (komunističke) zajednice ljudi traže od nje ocenu, a time i preporuku za rešavanje specifičnih zadatak i razvoja društva u celini.

U jednom socijalističkom tj. komunističkom društvu, marksistička sociologija kao nauka o socijabilitetu, sveopštoj međusobnoj povezanosti ponašanja ljudi, sa aspekta društvene celine (totaliteta), utvrđuje, pre svega, *stepen razvitka i karakter ekonomske strukture društva*. Marksistička sociologija je primena materijalističkog tumačenja ljudske istorije, a za marksiste su materijalne pretpostavke ljudskog društva sadržane primarno u načinu proizvodnje materijalnih uslova života. Naučna sociologija, dakle, krajnij uzrok pojavama, procesima i odnosima u društvu vidi u ekonomskim procesima i odnosima, a u tome i objašnjenje koje će moći poslužiti ljudima ne samo da svoj život tumače već i da ga menjaju. Po Lenjinu, genijalna ideja materijalizma u sociologiji je »prvi put stvorila mogućnost strogo naučnog odnosa prema istorijskim i društvenim pitanjima... ta hipoteza je prvi put stvorila uslove za naučnu sociologiju još i zato što je tek svođenje društvenih odnosa na produkcione odnose i produkcionih odnosa na nivo proizvodnih snaga dalo čvrstu osnovu za shvatanje razvitka društvenih formacija kao prirodnoistorijskog procesa«.¹

Međutim, naučna sociologija smatra da se ekonomskim determinantama ne mogu neposredno objasniti svi životni procesi; ne može se njima naučno objasniti sastav (struktura) društva u njegovoj sveukupnosti. Društvo je jedinstvo ekonomskih, svojinskih, klasnih, nacionalnih i drugih odnosa, pa je zadatak naučne sociologije u socijalizmu (komunizmu) izučavanje i teorijsko objašnjenje čitovog društvenog bića, tj. kako ekonomske osnove tako i njegove *socijalno-političke nadgradnje* (svojinski odnosi, klasno-profesionalna struktura, država, porodica, dokolica itd.). Sve je to, pak oblast objektivnog života ljudi, njihovih stvarnih, institucionalizovanih odnosa. Društveni život, međutim, ima i svoju subjektivnu stranu, *društvenu svest* sa svim njenim oblicima, pa je zato sociološka nauka o društvu nauka i o društvenoj osnovi ljudskog mišljenja i njegovih formi. Sociologija u socijalizmu (komunizmu), dakle, uključuje i potrebu izučavanja *posebnosti* čitavog društvenog bića i društvene svesti, kao i *specifičnosti* njihovog razvoja, — njihovu sveopštu povezanost i tendenciju kretanja. Na taj način, sociologija predstavlja onaj sistem naučnog znanja socijalističkog (komunističkog) razvoja društva koji postaje predvodnik naučne socijalističke (komunističke) prakse, planskog ostvarenja ciljeva te prakse.

Kako komunistička društvena formacija ima po stepenu ekonomske zrelosti, niži socijalistički period i viši — razvijeni komunizam,

¹ Lenjin, *Šta su »prijatelji naroda« i kako se oni bore protiv socijaldemokrata*, Izabrana dela I, knj. 2, Beograd, 1948., str. 88. — Kada je primena materijalizma na analizu i objašnjenje kapitalizma, od strane Marksa, dala sjajne rezultate, »potpuno je prirodno da materijalizam u istoriji nije više hipoteza nego naučno proverena teorija; potpuno je prirodno da se materijalistički metod mora nužno proširiti i na ostale društvene formacije, makar one i ne bile podvrgnute specijalnom proučavanju činjenica i detaljnoj analizi.« (Ibid., 92, 93).

to znači da će i sociološka nauka imati zadatke koji su specifični za jedan, odnosno drugi period (fazu) komunističkog društva. Kao nerazvijeni i prelazni oblik društvene formacije, socijalizam je mnogo jače ukrštanje pojava koje čine njegovu strukturu; suprotnosti su izrazitije i njihova borba poprima i vrlo oštre forme. Koji su to osnovni procesi i suprotnosti socijalizma, koji su putevi njihovog razrešavanja i kakve su im unutrašnje tendencije, pitanja su koja se obuhvataju sociološkim izučavanjem ovoga perioda. Znanje o zakonitostima i pojavama socijalizma omogućava svrsishodno menjanje strukture toga društva, odnosno razumevanje objektivne zakonitosti razvoja i njegovog daljeg usmeravanja. U razvijenom komunizmu, gde se apsolutno ukidaju klasno-eksploatatorski odnosi, antagonističke suprotnosti i gruba razlika između umnog i fizičkog rada, između grada i sela, u kome se ostvaruje opštečovečanski moral i ukida aparat političko-pravne sile jer se kvalitativno menjaju produkciono-svojinski odnosi — sociologija se uzdiže na novi stepen saznanja društvenih odnosa kao što je i kvalitativno novo društveno biće koje održava.

Sociologija u socijalizmu (komunizmu), pored opštih teorijsko-metodoloških principa na kojima počiva, pored univerzalnih zaključivanja i pojmova koji održavaju najopštije društvene zakone i tokove istorijskog razvitka čovečanstva, sadrži znanja koja je određuju kao sociologiju socijalizma (komunizma), tj. kao sociologiju koje se bavi socijalističkim (komunističkim) oblicima društvenog života. Sociologija u socijalizmu (komunizmu) obuhvata i nekoliko posebnih oblasti (teorija) kojim otkriva suštinu specifičnih ljudskih delovanja, strukturu određenih grupa, forme i sadržaj izvesnih promena, smisao i ciljeve određenih akcija, karakter oblika saznanja itd. Tako, na primer, sociologija u socijalizmu (komunizmu) uključuje *učenje o njegovoj društvenoj strukturi*. To proizilazi iz toga što svaki pristup razjašnjenju promene ili upotrebe jednog konkretnog odnosa, procesa, jedne posebne vrste ljudskog delovanja mora početi od poznavanja opštih društvenih veza, čitave društvene strukture. Zato je *sastav društva* i njegova specifičnost oblast sociološkog izučavanja socijalizma (komunizma). Ova oblast omogućuje sadržinsko sagledavanje onih procesa, odnosa i tvorevina koje karakterišu dato društvo — njegovu specifičnost u strukturi. Svakako sagledavanje i rešavanje određenih praktičnih zadataka socijalističkog (komunističkog) društva zasnovano je i omogućeno poznavanjem sadržaja i oblika formalnog i neformalnog, organizovanog i neorganizovanog, institucionalizovanog i »slobodnog« života ljudi toga društva. Teorija društvene strukture u sociologiji socijalizma (komunizma) ne utvrđuje samo apstraktnu šemu i formalnu klasifikaciju društvenih procesa i grupa već određuje njihove bitne, sadržinske karakteristike, nivo i međuuticaj. To znači da je zadatak sociologije da u analizu društvene strukture socijalizma (komunizma) odredi one elemente, momente (pojave) koji su nasleđena materijalna i duhovna osnova, odnosno koji se elementi društva rađaju kao njegova nova struktura. Na taj način sociologija kao nauka bliže određuje datu društveno-ekonomsku formaciju društva, koja je negacija prethodnih ali u isto vreme i sama biva negirana, stalno prevazilažena menjanjem njene celokupne strukture. Zato je *učenje o razvoju socijalizma (ko-*

munizma) druga važna oblast sociološkog izučavanja socijalističkog (komunističkog) društva.

Ako je svaka društveno-ekonomska formacija određeni sistem relativnog jedinstva pojava — suprotnosti, to je isto toliko istina (i polazna postavka istorijskog materijalizma) da su te suprotnosti u apsolutnom sukobu, konfliktu i borbi. Upravo je taj sukob dejstva pojava u socijalizmu (komunizmu) njegova pokretačka snaga razvoja. Sociologija, dakle, ima zadatak otkrivanja osnovnih suprotnosti u socijalističkom (komunističkom) društvu. Tom prilikom ona utvrđuje koje su to protivrečnosti ostatak prethodnih formacija društva, a koje su te koje nastaju na sopstvenoj osnovi socijalističkog društva. Posebno je zadatak sociologije u socijalističkom (komunističkom) društvu da, u cilju uspešnog usmeravanja društvenog razvoja, razotkrije mogućnosti savladavanja stihijnosti u delovanju činilaca koji utiču na evolutivne i bitno-kvalitativne promene u društvenoj strukturi. To, opet, zahteva da sociologija mora istraživati *iskustvo* socijalističkog (komunističkog) društva koje jedino može biti osnova razumnom, istinitom teorijskom, naučnom i političkom saznanju i usmeravanju, a to znači adekvatnom opredeljenju i angažovanosti čoveka, grupa. Otkrivanjem uzajamne povezanosti pojava kroz njihov harmonično usklađen i suprotan uticaj sociologija otkriva saznavno-metodološke postupke ponašanja ljudi u njihovom nastojanju ka planskoj i organizovanoj promeni života. Sociologija postaje naučno-teorijski osnov političke usmerenosti socijalizma (komunizma). Iako u suštini indikativna nauka, sociologija socijalizma (komunizma) postaje sistematizovano znanje koje zasniva i najcelishodniji normativni život ljudi.

Uvek je pitanje razvoja ljudskog društva, njegovog postojanja i usmeravanja, pitanje njegove organizacije. Ljudski život je organizacija ili — sistem organizacije. Društvo ljudi pretpostavlja neku organizovanost ekonomskog, socijalnog, idejnog, porodično-bračnog, političkog itd. života ljudi. Organizacija je specifičnost ljudskog društva pa je *učenje o društvenoj organizaciji* takođe oblast sociologije i socijalističkog (komunističkog) društva. Naravno, reč je o organizacijama kao svesno zasnovanim vezama unutar ljudskih skupina; reč je o grupama čija delanost biva podređena idejnom programu, fiksiranim normama ponašanja uz korišćenje odgovarajućih sredstava. Škola, bolnica, preduzeće, država, partija — te i mnoge druge institucije vrše određene funkcije u društvu pa je i njihova funkcionalna veza, međusobno i prema društvu uopšte, nešto što ispunjava i socijalistički (komunistički) društveni sistem. Društvene organizacije su stvarali ljudi za neke svoje potrebe a njihova efikasnost i optimalna celishodnost zavisi i od njihovog potpunog razumevanja. Za naučno usmeravanje društveno-ekonomske prakse socijalizma (komunizma) veoma je važno sociološko izučavanje problematike organizacije kao društvene pojave. Sociološka teorija organizacije nije učenje o organizaciji kao takvoj, o njenoj ispravnosti u vezi sa ostvarivanjem određenih ciljeva, čime bi se mogla baviti nauka o organizaciji i upravljanju. Sociološko učenje o organizaciji je utvrđivanje veze između nje i date društvene strukture, određenog društvenog sistema.

Sociologija, iako nauka o objektivnim zakonima postojanja i razvoja društvenih pojava, uvek je obuhvatala i proučavanje društvenog karaktera subjektivnih elemenata ljudskih ponašanja: želje ljudi, njihova osećanja i shvatanja, idejne programe, namere i stavove itd. Izučavanje te strane ljudskog života u socijalizmu (komunizmu) dobija naročit značaj. Socijalizam (komunizam) je društvena formacija koja prestaje da se razvija samo kao posledica sila stihije i kao slepa rezultanta individualnih ljudskih ponašanja. To društvo do maksimuma aktivira svoje subjektivne snage i planskom usmerenošću reguliše svoje ciljeve, formira ideje i stavove i celokupnu društvenu praksu ostvaruje na bazi određenog mišljenja. Naravno da je oduvek bilo subjektivnih činilaca u društvenom životu ljudi i nije sociologija socijalizma (komunizma) ta koja će se prvi put baviti karakterom tih činilaca. *Sociologija ideala i ciljeva* u socijalističkom društvu pristupa ovom problemu ne samo zato što je objektivni značaj ovih činilaca porastao već i radi toga da bi se naučno otkrili oni uzroci koji su često vodili idejnim stavovima i ciljevima a koje je stvarnost demantovala i rušila, odn. da bi se utvrdile okolnosti koje najoptimalnije omogućuju realizaciju izvrsnih programa, namera i zahteva. Na svim poljima delatnosti u socijalističkom (komunističkom) društvu vrši se planiranje rada i ostvaruje svrsishodna delatnost od koje se očekuju željeni rezultati i efekti. Koji su to ciljevi i čime su uslovljeni; ko su njihovi nosioci i koja su sredstva njihovog ostvarivanja; šta postaje njihova kočnica i šta naročito omogućuje njihovu realizaciju; otkud nesklad između datih ideala i stvaranja, ciljeva i rezultata; kakav je konkretan praktičan efekat postojanja idejnih programa, svesne organizacije i programiranja zadataka — ta i mnoga druga pitanja iz ove oblasti ulaze, takođe, u delokrug interesovanja sociološkog izučavanja problema socijalističkog (komunističkog) društva.

Sociologija u socijalističkom (komunističkom) društvu, dakle biva i sama snažan faktor celishodnog usmeravanja progresivnog menjanja ljudskog života. Svojim objektivnim istinama o socijalističkim procesima i odnosima, kao opšte-teorijska i primenjena, sociologija omogućuje takve razumske pretpostavke neposredno-praktične delatnosti ljudi koje maksimalno obezbeđuju njihovu efikasnost. Ovde, mi smo istakli samo nekoliko važnijih oblasti na kojima se zadržava i sociološka nauka o socijalističkom (komunističkom) društvu.

Postavlja se pitanje: kojim saznavim putem sociologija dolazi do bitnih teorijskih stavova o jednoj ili drugoj strani socijalizma (komunizma), odnosno o njemu u celini. Ne isključujući veliki relativno-samostalni značaj logičko-spekulativnog rasuđivanja o pojavama, procesima i odnosima, treba odmah istaći da socijalističko (komunističko) društvo — njegova struktura i razvoj — zahtevaju pre svega sociologiju kao stvarno *empirijski zasnovanu teorijsku nauku*.

Neposredno izučavanje socijalističke (komunističke) prakse predstavlja neophodno obezbeđenje onog procesa koji omogućuje da sociologija bude *odraz* a ne *demiurg* stvarnosti, pa i socijalističke (komunističke) stvarnosti. Sociološki iskazi, kao naučni stavovi o socijalističkom (komunističkom) društvu, imaju društveno-praktičnu vred-

nost ukoliko su logička generalizacija živih, konkretnih, iskustvenih veza ljudskih delovanja u procesu proizvodnje, socijalno-političkom i idejnom životu ljudi. Svakako da sociologija može u rezultatima drugih društvenih nauka naći mnogo izvornijih materijala, delimično i više apstrahovanih i teorijski uobličениh, ali ona sama mora vršiti empirijska istraživanja koja su samo jedna nužna strana njenog kompletnog naučno-istraživačkog obima. Ukoliko je reč o sociologiji razvijajućeg se socijalističkog (komunističkog) društva, onda je njen zadatak da otkriva specifične zakone i pojave strukture i razvoja toga društva polazeći od neposredno-konkretnog i posebnog opisivanja i tumačenja do opštih logičko-apstraktnih kategorija.

Ali nije samo ekonomska formacija društva neposredno-istorijska stvarnost čijim se izučavanjem bavi sociologija kao nauka o društvu. Svaka društveno-ekonomska formacija sadržana je od niza posebnih društava, društvenih organizacija i globalnih ljudskih zajednica. Iz tih razloga, govoriti o socijalizmu (komunizmu) znači pretpostaviti da je reč o društvenim odnosima koji i pored svojih zajedničkih obeležja sadrže i različitost zbog dejstva geografsko-regionalnih, ekonomskih-političkih, ideoloških činilaca koji se zasebno konstituišu kao zasebna država, društvo, zajednica, kao sovjetsko, kinesko, kubansko... jugoslovensko društvo. Sociologija socijalizma (komunizma) nastaje kao rezultat socioloških izučavanja procesa i odnosa unutar jednog konkretnog socijalističkog (komunističkog) društva u okviru koga se odvija stvarni proces socijalističkog (komunističkog) razvitka. Zbog toga sociologija u *jugoslovenskom socijalističkom društvu*, sociološka nauka o tom društvu, ima takođe svoje zadatke, svoj dijapazon interesovanja i svoja teorijsko-metodološka obeležja.

Sociologija savremenog jugoslovenskog društva dobija svoje oblike, sadržinu i ciljeve polazeći od sledećih izvora:

a) najpre, sama *jugoslovenska socijalistička praksa* predstavlja osnovu za sociološko saznanje i stavove. *Iskustvo* jugoslovenskog društva u oblasti ekonomskog, političkog, socijalnog i duhovnog života toliko je sadržajno u svojoj specifičnosti da izaziva potrebu svojevrstnog sociološkog izučavanja i objašnjenja;

b) zatim, sociologija o pojavama i tendencijama jugoslovenskog socijalističkog društva, bazira na već *postojećim opšte-jugoslovenskim pretpostavkama* o ljudskom društvu, a posebno o komunističkoj društvenoj formaciji, koje su sadržane u *teoriji istorijskog materijalizma* (marksističkoj teoriji društva);

c) dalje, za sociološka razmatranja strukture i razvoja jugoslovenskog socijalističkog društva od značaja su ona saznanja koja se javljaju kao *posebno-naučne analize*, kao drugi *naučni sistemi* o pojavama u tom društvu, kao rezultat ekonomskih pravnih, istorijskih, pedagoških, političkih i drugih društvenih nauka;

d) i na kraju, *sopstvena logičko-empirijska istraživanja i tumačenja* omogućuju da sociologija u savremnom jugoslovenskom društvu postane snažan činilac u daljoj humanističkoj izgradnji toga društva.

No kada je reč o zadacima i obavezama sociološke nauke u našem i za naše savremeno jugoslovensko društvo, iz mase pojava koje

čine njen predmet možemo posebno izdvojiti nekoliko problema (pojava, pitanja) koji su interesantni po svom društvenom značaju, po reperkusijama koje imaju na izgrađivanje pozitivno-moralne ličnosti, humanističkog društva, razvoj socijalističkih principa i okončanje prevaziđenog sistema i njegove strukture.

Tako, na primer, naš *sistem društvenog samoupravljanja* zahteva u prvom redu da bude izučavan i sa aspekta sociologije. Dalje usavršavanje njegovog mehanizma povezano je sa razumevanjem njegove unutrašnje zakonitosti, sa proučavanjem njegovih strana radi ukidanja onoga što je u njemu smetnja ispoljavanja stvarne njegove suštine. Kako sada stoje stvari, najčešće se tom problemu prilazilo sa ekonomskog i političkog stanovišta i potreba. Evidentno je da do sada u okviru naše sociologije nije data teorija društvenog (radničkog) samoupravljanja bez obzira na uspešne parcijalne analize i istraživanja povezana sa nekim tekućim potrebama i jubilejima. Naširoko se eksploatiše činjenica da je naše društvo jedino u svetu, u socijalističkom svetu posebno, koje je dalo najbolje okvire delovanja sistema asocijacije slobodnih proizvođača, osnove dezalijenacije čoveka i njegovog punog socijalističkog formiranja. Međutim, istina je da se pred tim svetom nismo predstavili jednim sveaspektnim tumačenjem i opisom ovog društvenog fenomena. Sociološka misao takođe nije u tom pravcu dala svoj puni doprinos.

Reč je o društvenoj instituciji čiji je kvalitet i sam određen stadijumom ekonomske formacije našeg društva. Sam po sebi mehanizam radničkog i društvenog samoupravljanja omogućuje neposrednost ostvarivanja kvaliteta funkcija ličnosti, debirokratizaciju i decentralizaciju upravljanja, dezalijenaciju čoveka od njegovog rada i proizvoda, iako taj mehanizam postoji u uslovima robnonovčane proizvodnje, tržišne konkurencije, prava nagrađivanja prema radu, — u takvim okvirima produkcioni, svojinskih i političkih odnosa koji samo delimično obezbeđuju njegovu afirmaciju. Do koje mere je društveno (radničko) samoupravljanje u Jugoslaviji odraz stvarne zakonitosti društva; kako se kroz njega ispoljavaju ekonomski i socijalno-politički odnosi; do kog stepena je društveno samoupravljanje realizovan sistem s obzirom na već postojeći »idealni model« o njemu; koje su bitne protivrečnosti između društvenog samoupravljanja kao sistema i miljea (sredine), odnosno unutar samog sistema; u kakvim se oblicima javljaju devijacije tog sistema; do koje mere su objektivno-naučna znanja o radničkom i društvenom (samo)upravljanju mogućnost za predviđanje itd. itd. — ti i slični zadaci stoje pred nauka koje se bave problemima našega društva, pa je to oblast interesovanja i sociologije jugoslovenskog socijalizma.

Kako je radničko i društveno samoupravljanje značajan preduslov *raspodele prema radu*, naučna misao uopšte a sociološka posebno imale bi široku oblast i neodložnu potrebu za izučavanjem tog principa nagrađivanja. Očigledno je taj princip praćen u naš i velikim iluzijama počev od najvulgarnijih, prema kojima je to princip »jednakih stomaka«, pa da onih prema kojima je reč o nagrađivanju prema potrebama. Istina je da je ovim principom izražen proces sve većeg oslobađanja rada, da je proizvođač u situaciji da ne samo planira produkciju

već i raspodelu produkta; međutim, ostaje činjenica da je u tom principu sadržan »ostatak buržoaskog prava« (Marks) i da se njegova istinska suština ostvaruje tek u fazi raspodele prema potrebama, a to znači onda kada čovek bude u mogućnosti da slobodno vrši izbor svojih proizvodnih snaga i maksimalno realizuje svoje naklonosti prema poslu koji mu odgovara i koji on želi, a ne prema onom koji mu je bio nametnut postojećom podelom i uslovima rada.

Prema tome, i za sociologiju će biti vrlo zanimljivo, a društveno korisno, izučavanje svih pojava koje su u vezi sa sprovođenjem ovoga principa i nekim pitanjima u vezi s njim. Među tim pitanjima značajna su, na primer: odnos između tzv. duhovno-proizvodnog i materijalno-proizvodnog rada; između opšteg rada kao celokupnosti naučnog rada, sveukupnosti otkrića i pronalazaka (Marks) i materijalne proizvodnje; zatim, pitanje vrednovanja radnog učinka i odnosa prema radu uopšte. U vezi s tim podseća se da je Marks oštro kritikovao ekonomističku vulgarizaciju rada prema kojoj i »lekare bi trebalo platiti ukoliko izleče, a advokate ukoliko dobiju parnicu, a vojnike ukoliko pobede«, tvrdeći još i »obrazovan buržuj i njegov besedenik su do te mere tupoglavi da dejstvo svake delatnosti odmeravaju prema njenom dejstvu na kesu«. To je pitanje dalje u vezi sa pitanjem odnosa između fizičkog i umnog rada, pitanjem razrešavanja njegove antagonističke sadržine; što se, opet, povezuje sa odnosom između proizvodnih preduzeća i državnih organa ili društveno-političkih organizacija, ili sa odnosom između, na primer, neposrednih proizvođača jednog i drugog preduzeća nastalih na bazi konkurentne borbe i delovanja zakona robne proizvodnje, itd.

Sledeća važna oblast našeg društvenog života koja zahteva angažovanje i socioloških ispitivanja i tumačenja jesu one pojave i pitanja koja se javljaju na relaciji *selo — grad*. Deklarativno je prihvaćena teza da je komunizam nemoguć bez odstranjenja antagonističkih suprotnosti između sela i grada, industrijsko-mašinske i prirodno-poljoprivredne proizvodnje, između patrijarhalnog i savremenog oblika života. Međutim, nauka je tek na početku objašnjenja o ukidanju kakve suprotnosti se radi; koji sve činioči održavaju istorijski formirani jaz između gradskog i seoskog života i privrede; kako se probija nužnost strukturalne promene u selu i gradu — usled kojih faktora. Nije slučajno što je za poslednjih 25 godina proces smanjenja seoskog stanovništva u Jugoslaviji proizveo takve efekte kakve je isti proces u SAD za 110 godina, u Francuskoj za 75 a u SSSR za 43 godine². Zašto se u vezi sa privrednom reformom smanjuje migracija seoskog stanovništva u grad i do koje mere je to veštačka barijera koju je postavila gradska privreda a koliko neophodnost — delovanje ekonomskih zakona, da li je »povratak zemlji« samo privremeno održavanje ekonomske ravnoteže ili je to i početak jedne nove društveno-ekonomske orijentacije koja opravdava tako dinamičnu promenu strukture stanovništva i stope zapošljavanja? kako se prelama u etičkoj svesti i psihologiji društvenih grupa i individua (grada i sela) čitava socijalno-ekonomska metamorfoza društva? — pitanja su u kojima

² *Borba*, Beograd, 21. XI 1965.

sociologija mora empirijskom upornošću i logičkom doslednošću pronalaziti predmet svog izučavanja.

Za sociologiju je, zatim, uvek bilo interesantno područje *porodičnih odnosa* i oblika. Mnogi su sociolozi, ne slučajno, u porodično-bračnim zajednicama videla osnovne ćelije društva. Kao biološke, ekonomske i kulturne, porodične grupe su oduvek bile veoma jasan pokazatelj dominirajućih odnosa u društvu i njegove celokupne strukture.

Zahvaljujući nacionalnim, verskim, običajnim i drugim razlikama između pojedinih naših krajeva različito se ispoljavaju porodično-bračni odnosi, bez obzira na neke zajedničke komponente koje nastaju pod uticajem dejstva zajedničke politike opštedruštvenog usmeravanja. Socijalna revolucija, koja je zahvatila našu zemlju u pravcu socijalističkog (komunističkog) preobražaja, obuhvata u celini i menjanje porodično-bračnih odnosa, Neka ispitivanja vršena do sada u nas pokazuju da se u osnovi to menjanje vrši na bazi suprotnosti između patrijarhalnog i savremenog oblika porodice. Odnosi između supružnika, supružnika i dece, porodice u užem značenju i šire rodbine, porodice i društva (države) — spadaju u red pivanja kojima sociologija mora isto tako posvetiti pažnju ako hoće da stvarno dođe do opšteg pojma našeg socijalističkog društva. Sociološka istraživanja baš ovih odnosa mogu naći ili inicirati neka rešenja pred kojima se nalazi jugoslovenska porodica. Uzmimo samo pitanje tzv. društvene emancipacije i njenog položaja ravnopravnog člana zajednice. Šta je istina u tome. Činjenica je da su ženi pruženi određeni društveni (ekonomski, politički) uslovi za njeno ravnopravno učešće u društveno-korisnom radu i upravljanju. Veća lična samostalnost i relativno slobodan izbor njenih zanimanja postavlja ženu u jedan sasvim drugi odnos kako prema članovima njene porodice tako i prema društvu. Istraživanja su, međutim, manje objasnili da li nije žena time uvećala svoje obaveze i svoju potčinjenost radu. Napredak i demokracičnost društvenih naročito produkcionih, odnosa nije još uvek u skladu sa napredovanjem i demokracičnošću onih mogućnosti (i uslova njihove realizacije) koji se odnose na oslobođenje žene određenih poslova najpre unutar porodice. Posledice su zato različite i, često društveno štetne ili čak i opasne: sve je veći broj razvoda brakova kao rezultat bračnih nesporazuma, a statistika pokazuje i to da je veliki broj maloletnih delikvenata i, uopšte, vaspitno-zapuštene dece jer su najveći deo vremena ostavljeni sebi dok su roditelji prinuđeni da budu van kuće usled profesionalnih i drugih obaveza. Nekada je bar majka redovno bila kod kuće. Šta je u tome izvitoperenost morala ljudi, njihova psihološka deformacija, a šta neophodnost i gvozdena logika razvoja društvenog bića, u kakvoj su vezi brak i porodica sa ostalim društvenim grupama, procesima i tvorevinama našega društva? — pitanja su, dakle, koja su predmet sociološkog izučavanja.

Naše socijalističko društvo karakteriše se izvanrednim napretkom, razvojem sve intenzivnije privrede, demokratizacijom produkcionih odnosa, sve većim oslobođenjem rada, podizanjem kulturnog nivoa i naučnog mišljenja; pa ipak, to je društvo raskršća, društvo sa mnogim *devijacijama* kao antidruštvenim i antisocijalističkim pojavama. Neke od tih pojava samo su momenti u kontinuitetu ljudske, pa i naše is-

torije. One su naši anahronizmi, ostaci, nasledstvo. Krvna osveta, politička reakcionarnost, sitnosopstvenička gramžljivost, privatno-svojinški pragmatizam, konzervativni običaji, kriminal, itd. nisu jedine devijacije da bi smo mogli reći da su sve one izrasle na drugoj feudalno-kapitalističkoj osnovi. Ima, dakle, i drugih. Stvar je, međutim, u tome što se nasleđena antidruštvena ponašanja danas paralelno pojavljuju i sa negativnim devijantnim ponašanjima koja izrastaju iz protivrečnosti samog našeg socijalističkog društva. U Programu SKJ se kaže da u društveno-ekonomskoj strukturi naše zemlje »postoji i niz ekonomskih, klasnih, političkih i idejnih protivrečnosti, koje u izvesnim uslovima mogu dobiti i anagonistički karakter. U takvim uslovima je nezadrživi, neumitni i usmereni razvitak socijalizma u isto vreme i objektivno usporavan, ispunjen teškoćama i problemima, koji se uvek ponovo moraju rešavati novim idejnim, političkim i materijalnim poredama socijalističkih društvenih snaga. U tome upravo i jeste dijalektika društvenog kretanja i napretka.«³. Kako bi se inače moglo objasniti da izvesne ličnosti sa revolucionarnom prošlošću i odgovornim položajem u društvu deluju protivzakonito uz najrazličitije vrste zloupotreba, odnosno da se izvesna ličnost maloletnika rođenog i formiranog u socijalističkoj Jugoslaviji pretvara u prestupnika i kriminlca. Međutim, nećemo se ovde zadržavati na deliktima koji su pojedinačna manifestacija (krađa, prostitucija, ubistvo) i posledica izuzetnih okolnosti (deficijentna porodica, ljubomora, »ulica«, određena vrsta filma ili literature). Biće reči samo o nekim pojavama koje su deformacija međuljudskih odnosa, alijenacija i samoalijenacija, — pojavama koje nemaju sopstvenu strukturu već se uvlače u sve pore ljudskog života. Nije slučajno što se zbog toga stvara privid istovetnosti tih deformacija i totaliteta društvenih odnosa, društvenog sistema.

Takve su pojave, na primer, birokratizam, karijerizam, protekcionarstvo, korupcija, nacionalizam, šovinizam itd.

Birokrtijom najčešće želimo da označimo pojavu da izvesni ljudi, kruto držeći se propisa, bez dubljeg poznavanja stvari van kancelarija, sa pozicija svojih funkcija koje pretpostavljaju svojim stvarnim znanjima, šabloniziranog duha i bez invencija, itd. nastoje da se nametnu u životu drugih ljudi, da im komanduju, da njima upravljaju i vladaju.

Interesovanje sa ovu pojavu do sada je pokrenulo mnogobrojna pitanja i mnogo teza u vezi s njom, kao na primer: birkroatija je nužno zlo; birokratija je činovničko gospodarenje; birokratija nije samo vladavina činovništva; birokratija je klasni ostatak; birokratija je proizvod prelaznih epoha; birokratizam rađaju anagonističke suprotnosti itd. itd.

Činjenica je da je birokratizam jedna od onih pojava našeg društva koja ometa razvitak socijalističkih odnosa, objektivni razvitak socijalističkih realnih procesa društva i načina mišljenja. Zato se u našem društvu i tretira kao deformacija; zato se proučava i nastoji ekonomskim, političkim i vaspitnim sredstvima da suzbije, onemogućuje njeno dejstvo. Nije slučajno, međutim, da u izučavanju birokratskih pojava i borbi protiv njih ima dosta — birokratizma.

³ VII Kongres Saveza komunista Jugoslavije, Beograd, 1958, s. 325.

Kao nauka, sociologija našeg jugoslovenskog, socijalističkog društva, nastoji da u svom svetlu dâ tumačenje birokratizma kao negativne devijacije ljudskih ponašanja; to znači da objasni njenu suštinu, društvene činioce njene egzistencije, posledice koje ima na humanistički razvoj društva; da predvidi njena dejstva i oblike, da inicira sredstva za njenu neutralizaciju i totalnu likvidaciju kao socijalne pojave.

Gledano sa stanovišta sastava društva birokratija je izvesna kategorija ljudi koja se javlja posrednikom funkcija drugih ljudi. Naročito sa pojavom razvijenog kapitalizma, rađa se grupa ljudi (stručnjaka, tehničara, menadžera, sekretara, direktora) koja koristi svoje profesionalno znanje da upravlja privredom pošto je oslabila mogućnost neposrednih vlasnika (kapitalista) da upravljaju i dalje organizuju proizvodnju. Novi činovnički aparat, raspoređen po kancelarijama (biroima), koji se sastojao od privredno-ekonomskih planera, organizatora, komercijalista, tehnologa, menadžera i dr. samo je dopunio pravno-političko i drugo ideološko posredništvo stvarano decenijama i vekovima. Ustvari, desilo se da je službenički, stručno-tehnički aparat, nastao iz potrebe za efikasnijom organizacijom društva u datim klasno-istorijskim uslovima, postepeno pretvorio sebe od sluge u gospodara, umnožio se i mehanizmom raznovrsnih propisa i instrumenata sve više nametao svoju vladavinu, fetišizirajući svoju moć — moć birokratije⁴

Ta se moć i vladavina do te mere institucionalizovala da je ona postala karakteristična za moderne države i razvijena društva. Ogroman aparat stručnjaka — činovnika razvija hijerarhijske odnose i ideju ranga. Međutim, što je bilo pravilo odnosa jednog objektivno nastalog sloja ljudi postalo je manir i drugih slojeva. Ponašanje i psihologija tipičnog birokrate prodire u psihologiju i stav (ponašanje) pojedinaca i grupa koje, po društvenom položaju i funkciji, po istorijskoj ulozi, predstavljaju stručnost tipičnih aktera (nosioca) birokratije. Tako se birokratom može nazvati i intelektualac i radnik, seljak i profesor, lekar i pravnik, konduker, predsednik društvene organizacije, direktor, političar...

Kod nas, u našem socijalističkom društvu, birokratizam kao pojava postoji i spada u red naših devijacija. On postoji i kao manifestacija nekih objektivnih procesa u našem društvu *prelaznog* perioda, i kao nasleđe jednog prevaziđenog sistema, i kao svoj sopstveni proizvod. Istina, subjektivne snage našeg društva, naročito one sa komunističkom ideologijom i naučnim znanjem, čine da se te pojave svode na najmanju meru. Potpomognute i stvarnim tokom naših osnovnih ekonomskih i socijalno-političkih procesa, u tome su umnogome uspele prelaskom na sistem neposredne demokratije putem radničkog i društvenog samoupravljanja. Tako je birokratija, kao institucionalizovani oblik vladavine i kao tipična pojava upravljanja, u osnovi, nestala. Kao

⁴ U komisiji za društveni nadzor Skupštine Srbije, početkom januara 1966. g., razmatrano je i to koliko je zastarelih i prevaziđenih propisa štetno za dalji razvoj privrednog sistema i samoupravljanja. A propisa na kojima administracija zasniva svoj rad bilo je za poslednje dve godine veoma mnogo. Savezni organi, na primer, donosili su dnevno 2,5 normativna akta u vidu zakona, uredbi, odluka, naredaba, uputstava, koji zahtevaju nove službenike, nove mogućnosti birokratizma. — (v. *Politika*, 7. I 1966., Beograd).

oponašanje, kao spoj specifičnog mišljenja i akcije pojedinaca ili neformalne grupe, kao tendencija i netipična stvarnost — ona postoji. U tom slučaju, ona može imati drastična i neobjašnjiva ispoljavanja. Profesionalni službenici i političari, čak i u rukovodstvama društveno-političkih organizacija, na primer, i dalje ostvaruju primanja po sistemu plata izbegavajući da se drže principa nagrađivanja prema rezultatima rada. Nalaze da je tu nemoguće otkriti i ocenjivati vrednost rada i vršiti raspodelu prema rezultatima rada. Treba samo videti koliko je otpora, nerveze, gundanja i dovijanja pojedinaca u vezi sa rotacijom i deprofesionalizacijom nekih političkih funkcionera, pa razumeti zašto je ona (birokratija) u nekim drugim službama i oblastima još žilavija, i u kojima se organizuje kao interesna grupa, kao prava špekulantsko-lopovska družina i sl.

Jedna od deformacija, koja takođe predstavlja negativnu stranu naših socijalističkih odnosa, jeste pojava *korupcionaštva*. Najčešće se vrlo stidljivo o tome govori jer, kako je poznato, to je bila reč za jednu od najtežih optužbi na račun stare Jugoslavije. Korupcija se može javljati u različitim vidovima, a najčešće, je praćena protekcio-našenjem. Korupcija je sredstvo nehumanog, protivdruštvenog, nesocijalističkog zadovoljavanja ličnih potreba. Nastaje kao proizvod nemogućnosti zadovoljenja svih potreba ličnosti, kao produkt konkurencije u sistemu robne proizvodnje, kao posledica izopačene svesti i morala. Korupcija obezbeđuje protekcionaški način rešavanja egoističkih interesa na manju ili veću štetu zajednice. Korupcija i *protekcio-naštvo* nemaju uvek kao neposredni cilj materijalnu korist, iako se najčešće svode na nju. Tako, na primer, može biti korumpiran predsednik opštine novcem da bi zažmurio pred malverzacijama jednog preduzeća, ali isto tako korupcija je i osvajanje titula i zvanja, recimo na univerzitetu, kada igra bitnu ulogu faktor »usluga za uslugu«, i sl.

Korupciju i protekcionaštvo ne treba, međutim, izjednačavati sa onim zauzimanjima, intervencijama i zalaganjima ljudi za račun drugih — njihovih potreba, ako je to zauzimanje (intervencija, zalaganje) zasnovano na društvenim principima i pravnim propisima kojim se obezbeđuju, garantuju i štite ljudska prava. Na primer, ako jedan sindikalni odbor interveniše u vezi sa otpuštanjem sa posla neke radnice čiji 'grehovi' počinju onda kada nije htela da se sa poslovođom viđa van posla u preduzeću — to se ne može oceniti ni kao protekcio-naštvo, niti kao korupcija. Međutim, ako se i normalna zauzimanja i intervencije u opravdanim i neophodnim slučajevima pojavljuju kao izuzeci i bivaju korišćeni samo od pojedinaca, ne isključuje se iz sistema korupcije i protekcionaštva jer se i kod njih radi o zaštiti ili ostvarenju prava pod okolnostima koje nisu podjednake za sve ljude, već su privilegisane, znači protekcionisane i korumpirane.⁵

⁵ Skoro da ne može biti bolje ilustracije takvih pojava od slučaja koji je opisao dopisnik *Politike* (23. XI 1965.) u napisu pod naslovom: »Predsednik opštinske skupštine u Trnovu nezakonito omogućio svojim rođacima da dobiju boračke penzije — zloupotreba ili korupcija?«. Pored ostalog tu stoji: »Spisak lica koja su nezakonito, i to zahvaljujući intervenciji predsednika Opštinske skupštine Anđelka Međe, dobila priznanje posebnog staža u penziji, počinje sa Savom Međom, predsednikovim ocem. Za njega su dali izjave

Ukoliko se pojave korupcije i protekcionisanja šire i ponavljaju, utoliko je veća opasnost deformisanja međuljudskih odnosa. A najteža je posledica njihova u tome što se kod ljudi razvija navika, želja i ponašanje koje znači postizanje ciljeva pomoću raznih malverzacija, potkupljivanja, ulagivanja, mita, poltronstva i sl. a ne putem rada i društveno-opravanog i normalnog delovanja.

Pomenimo, na kraju, još jednu značajnu manifestaciju protivdruštvenog ponašanja koja i u našem društvu, naročito u cilju pojedinaca i neformalnih grupa, dobija naročiti intenzitet i postaje opasnost po razvoj socijalističkog humanizma, ravnopravnosti, debirokratizacije i uopšte socijalističkih odnosa. Iako je, u principu, borbom čitavog radnog naroda naše zemlje vođenim idejnim programom komunističke partije, nacionalno pitanje u Jugoslaviji rešeno; iako je posleratno društveno-političko uređenje SFRJ u svojoj osnovi imalo tekovinu nacionalne ravnopravnosti zagwarantovanu ustavom — pitanje *nacionalističkih i šovinističkih* postupaka nije bez značaja za sociološka izučavanja. U nacionalizmu i šovinizmu a to znači u postupcima, akcijama i shvatanjima pojedinaca koji se suprotstavljaju nacionalnoj ravnopravnosti i toleranciji, poštovanju nacionalnih sloboda, kulture i jezika, nacionalnom osećanju i praksi — ispoljavaju se, u stvari, dve antisocijalističke tendencije. Jedna je u delovanju klasnog elementa, u akcijama ostatka klasnih (reakcionarnih, konzervativnih) suprotnosti, u tinjanju klasičnih klasnih oblika dejstvovanja koja su na liniji hegemonizma, politike *divide et impera* itd. Druga je sadržana u birokratizmu, u birokratsko-etatičkim ponašanjima i shvatanjima, tj. u shvatanju po kome se međunacionalno jedinstvo i ravnopravnost postiže administrativnim, etatičkim dirigovanjem parolama o zaštiti nacionalnih interesa a ne progresivnim razvitkom privrede, prosvete, kulture itd. razvojem društvenog samoupravljanja i svih onih integracionih procesa u društvu u smislu socijalizma, koji vode punom odstranjenju objektivnih i subjektivnih pojava nacionalizma i šovinizma. Do koje mere birokratska logika i delatnost može zaslepiti i ljude koji su godinama bili aktivni učesnici revolucionarnog radničkog pokreta i borbe i za rešenje nacionalnog pitanja, a koji su postali žrtve nacionalističkih i šovinističkih aspiracija — naročito su pokazali III i IV Plenum CK SKJ na kojima su eksponenti tih aspiracija otvoreno žigosani.

Sociologija je u našem savremenom društvu pred širokim poljem rada: treba da pronalazi uzročnike takvih antisocijalističkih pojava

Savin brat Lazar i rođak Dušan Međo. Predsednikov otac prima mesečno 34.000 dinara počev od 1960. godine, iako on, kako tvrdi komisija, nikad nije bio borac NOV i POJ, niti je aktivno i organizovano radio za ciljeve pokreta. Penziju je dobio i Stojan Anđić, predsednikov tast. Za njega su izjave dali Lazar, prijatelj Dušan i Toma Međo... I tašta predsednikova, Jelka Anđić, sa istim svedocima je ostvarila pravo na boračku penziju, a zatim i predsednikov šurak Radan Anđić, kumovi Savo i Mičo Anđić, pa teča Kosta Divljan i Vlado i Ilija Divljan, Neđo Vuković i Mirko Rajčević. Zanimljivo je da su Dušan Međo i Lazar Anđić dali izjave za svoje žene Zoru i Obreniju...»

⁶ O tome je naročito bilo reči na IV Plenumu CK SKJ jula, 1966. g. kojom prilikom je utvrđeno koliko takve grupe i pojedinci mogu biti opasni po jedinstvo naroda i naročito razvitak i usavršavanje sistema društvenog samoupravljanja.

koje se izražavaju u nacionalističkim, šovinističkim i partikularističkim postupcima i shvatanjima. Ona tom prilikom mora odrediti do koje mere su te pojave izraz objektivnog stanja (ekonomskog, političkog, kulturnog) stvari, stepena razvoja naše društvene zajednice i samoupravnog sistema posebno; a koliko je njihov uzročnik u subjektivnim opterećenjima pojedinaca i grupa. Za sociologiju važi kao zadatak, u vezi sa ovim devijacijama, ono što je u Titovoj misli jasno i instruktivno izraženo na VIII Kongresu Saveza komunista Jugoslavije, kada kaže: »Pojave šovinizma treba stalno otkrivati, svestrano proučavati njihove izvore i uzroke i nastojati da se oni otklone iz našeg društvenog života. Te pojave se manifestuju, ponekad, u svim područjima društvenog života: u oblasti privrede i privrednom razvitku, u kulturi, umjetnosti i nauci, a naročito u historiografiji, i drugdje. Postepeno uklanjanje pojava zavisi, u prvom redu, od stanja u ekonomskim odnosima i od mjera koje preduzimamo na tom planu, to jest od toga kako rješavamo te probleme«.7

Svoje zadatke u našem socijalističkom društvu sociologija sve više ostvaruje svojom primenom u raznim oblastima društvenog života. Na taj način ona nije samo opšti naučni metod i sistem teorijskih apstrakcija već empirijski zasnovana nauka koja razvija svoje discipline, kao što su: sociologija naselja, sociologija javnog mnjenja, kriminaliteta, sociologija društvenog samoupravljanja, političkih odnosa itd. U tom pogledu vidan je napredak jugoslovenske sociologije koja izlazi iz svojih dogmatskih okvira i dopunjuje se istraživanjem socijaliteta (društvenog karaktera, društvene uzročnosti i uslovljenosti) raznih društvenih pojava sa ciljem potpunog ovladavanja njima, koja ovladavanja (saznanja) postaju značajan subjektivni činilac daljeg društvenog progressa.

dr Petar I. Kozić
docent Pravno-ekonomskog
fakulteta u Nišu

SUMMARY

In socialism, i. e., communism marxist sociology will as a science about sociability and mutual interrelationships of human behavior from the standpoint of social totality primarily determine a degree of development and character of the economic structure of society. Society is a unity of its economic, property, nationality and other relations and that is why the task of social science in socialism (communism) is to study and theoretically explain social wholeness, i. e., economic base and its socio-political superstructure. Social life has its subjective side, social consciousness with all its forms, and because of that sociology is also a science about social base of

⁷ Tito, *Uloga Saveza komunista u daljoj izgradnji socijalističkih društvenih odnosa i aktuelni problemi u međunarodnom radničkom pokretu i borbi za mir i socijalizam u svijetu*, VIII Kongres SKJ, Beograd 1964., str. 36.

human thinking and its forms. Sociology in socialism (communism) studies from the standpoint of the society as a whole social base and social consciousness, as well as the specific character of their development.

Sociology in socialism (communism) embraces also few of its fields (theories) through which it describes the essence of specific human behavior, structure of particular groups, forms and contents of particular changes, meanings and goals of particular actions, character of different forms of knowledge etc.

Sociology in Yugoslav socialist society has also its tasks, its range of interests and its theoretical and methodological principles and characteristics. It gets its forms, contents and goals from following sources: a) Yugoslav socialist practice and its experience, b) existing theoretical standpoints contained in the teaching of historical materialism, c) results of specific scientific systems and d) its own logic and empirical researches and interpretations.

As to the tasks and duties of the sociology for our contemporary society, out of the mass of phenomena that make its subject-matter we may select few problems (phenomena, questions) which are interesting because of their social significance and repercussions they have upon creation of positive moral personality, humane society, development of social principles and bringing to an end of the surpassed system and its structure. These problems are our system of social selfgovernment, principle of distribution to each one according to results of his work, questions concerning relations between rural and urban population, family relations, different deviations etc.

Sociology realizes its tasks in our socialist society by being applied in different fields of social life. It becomes more and more empirically founded theoretical science which develops its own disciplines (for example: settlement sociology, criminology, sociology of public opinion, political relations, social selfgovernment, sociology of family etc.).

